



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «МАЙМУЛАХІН І МАРКІВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF MAYMULAKHIN AND MARKIV v. UKRAINE)**

(Заява № 75135/14)

РІШЕННЯ

Ст. 14 (+ ст. 8) • Дискримінація • Приватне та сімейне життя • Відсутність будь-якої форми правового визнання та захисту одностатевої пари • Невиправдана різниця у ставленні до одностатевої пари *vis-à-vis* різностатевих пар за ознакою сексуальної орієнтації

СТРАСБУРГ

01 червня 2023 року

ОСТАТОЧНЕ

01.09.2023

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Маймулахін і Марків проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Жорж Раварані (*Georges Ravarani*), Голова,

Карло Ранзоні (*Carlo Ranzoni*),

Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*),

Марія Елосегі (*María Elósegui*),

Маттіас Гуйомар (*Mattias Guyomar*),

Катержіна Шімачкова (*Kateřina Šimáčková*),

Микола Гнатовський (*Mykola Gnatovskyy*), судді,

та Мартіна Келлер (*Martina Keller*), заступник Секретаря секції,

З огляду на:

заяву (№ 75135/14), яку 24 листопада 2014 року подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) двоє громадян України, пан Андрій Юрійович Маймулахін і пан Андрій Михайлович Марків (далі – заявники);

рішення повідомити про заяву Уряд України (далі – Уряд);

зауваження, подані Урядом, та зауваження подані заявниками у відповідь;

письмові зауваження Міжнародної федерації за права людини, Центру громадянських свобод, Мережі європейських асоціацій ЛГБТ-сімей та Європейської комісії щодо законодавства про сексуальну орієнтацію, Інституту правової культури «Ordo Iuris» та НУО «Всі разом!», яким Голова секції надав дозвіл вступити у провадження в якості третьої сторони (пункт 2 статті 36 Конвенції та пункт 2 Правила 44 Регламенту Суду);

після обговорення за зачиненими дверима 09 травня 2023 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ВСТУП

1. Заявники – двоє чоловіків, які проживають як пара з 2010 року. Вони скаржилися за статтею 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції, що відсутність у них можливості згідно з українським законодавством укласти шлюб або будь-який інший тип цивільного союзу, яким би визнавалися їхні стосунки, становив дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації.

ФАКТИ

2. Заявники народилися у 1969 та 1984 роках відповідно та проживають у м. Київ. Їх представляли пан М. Тарахкало, пані В. Лебідь та пані Ю. Заїкіна, юристи, які практикують у м. Київ.

3. Уряд представляла його Уповноважений, на останніх етапах провадження пані М. Сокоренко.

4. Факти справи можуть бути узагальнені таким чином.

5. Заявники проживають разом у стабільних і відданих стосунках з 2010 року.

6. У жовтні 2014 року вони подали заяву про державну реєстрацію шлюбу до семи різних відділів державної реєстрації актів цивільного стану у м. Київ і Київській області. Органи державної влади залишили без задоволення всі ці заяви на тій підставі, що Конституція України та Сімейний кодекс України прямо визначали шлюб як сімейний союз жінки та чоловіка (див. пункти 9 – 10). Оскільки так не було у випадку заявників, їхня заява про державну реєстрацію шлюбу не могла бути опрацьована.

7. 28 вересня 2021 року заявники склали заповіти, заповідаючи одне одному все своє майно.

8. Невдовзі після початку війни в Україні 24 лютого 2022 року другий заявник долучився до Національної гвардії України. Відповівши заперечно на запитання керівництва про наявність у нього дружини, йому повідомили, що у випадку його смерті буде поінформовано його матір. У червні 2022 року другий заявник переніс інфаркт міокарда та йому було зроблено операцію на серці, після чого він отримав місячну відпустку. Заявники провели цей час разом. 23 лютого 2023 року другий заявник звільнився з Національної гвардії України за станом здоров'я.

ВІДПОВІДНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ТА ПРАКТИКА

I. НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України

9. Відповідні положення Конституції України передбачають:

Стаття 21

«Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.»

Стаття 51

«Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. ...»

Стаття 63

«Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом ...»

В. Сімейний кодекс України

10. Відповідні положення Сімейного кодексу України передбачають:

Стаття 3. Сім'я

- «1. Сім'я є первинним та основним осередком суспільства.
2. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. ...
- ...
4. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.»

Стаття 9. Регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) сторін

- «1. Подружжя, батьки дитини, батьки та діти, інші члени сім'ї та родичі, відносини між якими регулює цей Кодекс, можуть врегулювати свої відносини за домовленістю (договором), якщо це не суперечить вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства.
2. Особи, які проживають однією сім'єю, а також родичі за походженням, відносини яких не врегульовані цим Кодексом, можуть врегулювати свої сімейні (родинні) відносини за договором, який має бути укладений у письмовій формі. Такий договір є обов'язковим до виконання, якщо він не суперечить вимогам цього Кодексу, інших законів України та моральним засадам суспільства.»

Стаття 21. Поняття шлюбу

- «1. Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану.
2. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя. ...»

Стаття 26. Особи, які не можуть перебувати у шлюбі між собою

- «1. У шлюбі між собою не можуть перебувати особи, які є родичами прямої лінії споріднення.
2. У шлюбі між собою не можуть перебувати рідні (повнорідні, неповнорідні) брат і сестра. ...
3. У шлюбі між собою не можуть перебувати двоюрідні брат та сестра, рідні тітка, дядько та племінник, племінниця.

РІШЕННЯ У СПРАВІ «МАЙМУЛАХІН І МАРКІВ ПРОТИ УКРАЇНИ»

4. За рішенням суду може бути надане право на шлюб між рідною дитиною усиновлювача та усиновленою ним дитиною, а також між дітьми, які були усиновлені [цією ж особою].

5. У шлюбі між собою не можуть бути усиновлювач та усиновлена [ним чи нею] дитина. Шлюб між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною може бути зареєстровано лише в разі скасування усиновлення.»

Стаття 74. Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі

«1. Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними.

2. [На таке спільне майно] поширюються положення глави 8 цього Кодексу [про спільне майно осіб, які перебувають у шлюбі].»

Стаття 76. Право на утримання після розірвання шлюбу

«1. Розірвання шлюбу не припиняє права особи на утримання, яке виникло у неї за час шлюбу.

2. Після розірвання шлюбу особа має право на утримання, якщо вона стала непрацездатною до розірвання шлюбу або протягом одного року від дня розірвання шлюбу і потребує матеріальної допомоги і якщо її колишній чоловік, колишня дружина може надавати матеріальну допомогу.

Особа має право на утримання і тоді, коли вона стала особою з інвалідністю після спливу одного року від дня розірвання шлюбу, якщо її інвалідність була результатом протиправної поведінки щодо неї колишнього чоловіка, колишньої дружини під час шлюбу.

3. Якщо на момент розірвання шлюбу жінці, чоловікові до досягнення встановленого законом пенсійного віку залишилося не більш як п'ять років, вона, він матимуть право на утримання після досягнення цього пенсійного віку, за умови, що у шлюбі вони спільно проживали не менш як десять років.

4. Якщо у зв'язку з вихованням дитини, веденням домашнього господарства, піклуванням про членів сім'ї, хворобою або іншими обставинами, що мають істотне значення, один із подружжя не мав можливості одержати освіту, працювати, зайняти відповідну посаду, він має право на утримання у зв'язку з розірванням шлюбу і тоді, якщо є працездатним, за умови, що потребує матеріальної допомоги і що колишній чоловік, колишня дружина може надавати матеріальну допомогу.

Право на утримання у цьому випадку триває протягом трьох років від дня розірвання шлюбу.»

Стаття 91. Право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою

«1. Якщо жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, тривалий час проживали однією сім'єю, той із них, хто став непрацездатним під час спільного проживання, має право на утримання відповідно до статті 76 цього Кодексу.

РІШЕННЯ У СПРАВІ «МАЙМУЛАХІН І МАРКІВ ПРОТИ УКРАЇНИ»

2. Жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, мають право на утримання в разі проживання з нею, ним їхньої дитини...»

Стаття 211. Особи, які можуть бути усиновлювачами

«...»

3. Усиновлювачами можуть бути подружжя...

Усиновлювачами не можуть бути особи однієї статі.

4. Особи, які не перебувають у шлюбі між собою, не можуть усиновити одну і ту ж дитину. Якщо такі особи проживають однією сім'єю, суд може постановити рішення про усиновлення ними дитини...»

С. Цивільний кодекс України

11. Стаття 287 Цивільного кодексу України регулює права осіб, які перебувають на стаціонарному лікуванні. Його відповідне положення передбачає:

«1. Фізична особа, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я, має право на допуск до неї ... членів сім'ї...»

12. Цивільний кодекс України встановлює такі черги права на спадкування для спадкоємців за законом: перша черга — діти, дружина та батьки померлого (стаття 1261); друга черга – рідні брати, сестри, дід, баба померлого (стаття 1262); третя черга – дядьки та тітки померлого (стаття 1263); четверта черга – «особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини» (стаття 1264); п'ятої черги – інші родичі померлого до шостого ступеня споріднення, а також утриманці, які не є членами його сім'ї (стаття 1265).

Д. Цивільний процесуальний кодекс України

13. Стаття 71 Цивільного процесуального кодексу України передбачає:

«1. Фізична особа не має права відмовитися давати показання, крім показань щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб), які можуть тягнути юридичну відповідальність для нього або таких членів сім'ї чи близьких родичів. ...»

Е. Кримінальний процесуальний кодекс України

14. Відповідні положення Кримінального процесуального кодексу України передбачають:

Стаття 3. Визначення основних термінів Кодексу

«1. Терміни, що їх вжито в цьому Кодексі, якщо немає окремих вказівок, мають таке значення:

(1) близькі родичі та члени сім'ї – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. ...»

Стаття 18.

Свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї

«...

3. Жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення.»

Г. Кодекс законів про працю України

15. Стаття 38 Кодексу законів про працю України передбачає більш гнучкі умови розірвання трудового договору для осіб, член сім'ї яких хворіє та потребує догляду.

16. Стаття 120 передбачає, що працівники, які змушені змінити місце проживання внаслідок переведення на іншу роботу, мають право на компенсацію при переїзді, яка також поширюється на членів їхніх сімей.

II. ЗАХОДИ ТА ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПОТЕНЦІЙНИМ ВНЕСЕННЯМ ЗМІН ДО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

A. Національна стратегія у сфері прав людини

1. Затверджена у серпні 2015 року

17. Національна стратегія у сфері прав людини (далі – Стратегія), затверджена Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, визначала одним зі своїх стратегічних напрямків попередження та протидію дискримінації. Одним з принципів Стратегії було гарантування рівності та недискримінації у забезпеченні прав і свобод людини. Створення ефективної системи запобігання та протидії дискримінації було однією зі стратегічних цілей, яких необхідно було досягти. Стратегія мала враховувати, *inter alia*, досвід Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Організації з безпеки і

співробітництва в Європі та інших міжнародних організацій, а також практику Суду.

18. План дій з реалізації Стратегії на період до 2020 року, затверджений Кабінетом Міністрів України 23 листопада 2015 року, передбачав у підпункті 6 пункту 105 розробку законопроекту щодо легалізації зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар та подання його на розгляд Кабінету Міністрів України до кінця третього кварталу 2017 року. Цей законопроект мав регулювати, зокрема, майнові та немайнові права партнерів, у тому числі володіння та наслідування майна, утримання одного партнера іншим в разі непрацездатності, конституційне право несвідчення проти свого партнера.

19. У Звіті Міністерства юстиції України за 2019 рік щодо виконання зазначеного Плану дій вказувалося, що виконати підпункт 6 пункту 105 Плану неможливо з таких причин:

«До Міністерства юстиції України надійшла велика кількість звернень від обласних, міських, районних у містах рад, громадських і релігійних організацій, зокрема, Запорізької обласної ради, Кам'янець-Подільської міської ради, Тернопільської обласної ради, Рівненської міської ради, Рівненської обласної ради, Рівненської районної ради Рівненської області, Острозької міської ради, Полтавської міської ради, Фастівської міської ради Київської області, Нововолинської міської ради Волинської області, Миколаївської обласної ради, Новоодеської районної ради Миколаївської області, Дунаєвецької міської ради Хмельницької області, Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій, Всеукраїнської громадської організації «Любов проти гомосексуалізму», громадської організації «Місія милосердя й справедливості», громадської організації «Громадянський рух «Всі разом!», громадської організації «Древо», Всеукраїнської громадської організації «Об'єднання християн-військовослужбовців України» стосовно неприйнятності і зупинення виконання Плану дій у частині підпункту 6 пункту 105.

Розглянувши усі зазначені звернення, враховуючи їх значну кількість, та проаналізувавши Конституцію України, чинні міжнародні договори України, інше відповідне законодавство вважаємо, що підпункт 6 пункту 105 Плану дій не може бути реалізований.»

20. Аналогічний звіт Міністерства юстиції України за 2020 рік містив коротку нотатку, що підпункт 6 пункту 105 Плану дій не виконано та потрібно було визначити відповідального за це виконавця.

2. Затверджена у березні 2021 року

21. Указом № 119/2021, який набрав чинності 26 березня 2021 року, Президент України визнав таким, що втратив чинність, указ № 501/2015 (див. пункт 17) і затвердив нову редакцію Національної стратегії у сфері прав людини. Тоді як загальні положення і принципи залишилися незмінними, серед очікуваних результатів у новій Стратегії вказувалося, що українське законодавство у сфері

запобігання та протидії дискримінації має відповідати міжнародним, у тому числі європейським, стандартам і враховувати передовий світовий досвід, а також реальні виклики, з якими стикається Україна у сфері прав і свобод людини.

22. План дій з реалізації Стратегії на 2021 – 2023 роки, затверджений Кабінетом Міністрів України 23 червня 2021 року, містив такий пункт, терміном реалізації якого було визначено грудень 2023 року:

«33. Розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту щодо: усунення дискримінаційних положень, які можуть порушувати майнові та немайнові права партнерів, що не перебувають у шлюбі; запровадження інституту зареєстрованого цивільного партнерства.»

В. Заявка України на членство в Європейському Союзі

23. 28 лютого 2022 року, через п'ять днів після початку повномасштабної військової агресії Росії проти України, Україна подала заявку на членство в Європейському Союзі.

24. У квітні 2022 року Уряд України заповнив анкету-опитувальник за запитом Європейської комісії. Одне із запитань у ньому було сформулювало так:

«198. Детально опишіть, як право на шлюб і право на створення сім'ї захищені в національному законодавстві, у тому числі партнерство, доступне для одностатевих пар».

Відповідь Уряду містила такий абзац:

«Поки що українське законодавство не передбачає можливості шлюбу для одностатевих пар. Наразі Урядом України вживаються заходи для вдосконалення та вивчення питання легалізації одностатевих партнерств».

За наведеним абзацом містилося посилання на пункт 33 Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини (цитований у пункті 22).

С. Електронна петиція за легалізацію одностатевих шлюбів в Україні та пов'язані з цим події

25. Після початку війни питання про відсутність будь-якого правового визнання та захисту одностатевих пар стало предметом публічної дискусії в новому контексті воєнного часу. Особи, які перебували у стосунках з особою тієї ж статі, що й вони, і долучилися до Збройних Сил України, а потім були відправлені у зону активних бойових дій, опинилися в ситуації, коли їхніх партнерів не повідомляли про їхнє поранення, взяття у полон чи смерть, не кажучи вже про надання дозволу бачитися з ними в госпіталі чи отримати тіло.

26. У травні 2022 року Київський міжнародний інститут соціології провів опитування щодо ставлення українців до лесбійок, геїв, бісексуалів і трансгендерів (далі – представники ЛГБТ) та щодо зміни такого ставлення. Його результати показали, що порівняно з попереднім подібним опитуванням у 2016 році кількість дружніх до представників ЛГБТ відповідей була у два – п'ять разів більшою. Зокрема, частка респондентів, які вказали, що підтримують повну рівноправність представників ЛГБТ, зросла з 33,4% до 63,7%, підтримка запровадження зареєстрованого цивільного партнерства для одностатевих пар зросла з 4,8% до 23,6%, а частка байдужих до цього питання зросла з 18% до 27,1%.

27. 03 червня 2022 року на сайті Президента України було розміщено онлайн-петицію «Легалізація одностатевих шлюбів». Її текст було сформульовано так:

«У цей час кожен день може бути останнім. Хай люди однієї статі отримають можливість створити сім'ю й мати офіційний документ, що підтвердить це. Їм необхідні такі ж права, що й у традиційних пар.»

28. Оскільки протягом трьох місяців зазначену петицію підписали понад 25 000 осіб, Президент України був зобов'язаний її розглянути. 02 серпня 2022 року він опублікував таку відповідь:

«...Дякую усім, хто долучився до [просування] цієї петиції, за активну громадянську позицію.

У сучасному світі рівень демократичності суспільства вимірюється у тому числі через політику держави, спрямовану на забезпечення рівних прав для усіх громадян. Кожен громадянин є невіддільною частиною громадянського суспільства, на нього поширюються усі права і свободи, закріплені в Конституції України.

Усі люди є вільними і рівними у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (стаття 21 Конституції України). Сімейним кодексом України визначено, що сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. За Конституцією України шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка (стаття 51).

В умовах воєнного або надзвичайного стану Конституція України не може бути змінена (стаття 157 Конституції України).

Водночас Уряд напрацьовував варіанти рішень стосовно легалізації в Україні зареєстрованого цивільного партнерства у рамках [роботи у сфері прав людини].

... Кабінет Міністрів України вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Ураховуючи зазначене, я звернувся до Прем'єр-міністра України з проханням розглянути порушене в електронній петиції питання та поінформувати про відповідні результати.»

29. 05 серпня 2022 року Прем'єр-міністр України, у свою чергу, доручив Міністерству юстиції України підготувати законопроект про зареєстроване цивільне партнерство.

30. У листопаді 2022 року численні українські та міжнародні засоби масової інформації опублікували історію про одруження українки та її друга дитинства-гомосексуала, якого мали відправити у зону активних бойових дій. Шлюб розглядався ними як єдиний спосіб для чоловіка мати когось для взаємодії з органами державної влади, якщо з ним щось трапиться, оскільки він не мав близьких родичів, а його партнер тієї ж статі не мав жодних прав.

31. На початку січня 2023 року Національний демократичний інститут провів загальнонаціональне телефонне опитування під назвою «Можливості та перешкоди на шляху демократичного переходу України». Одним з питань було те, чи повинні ЛГБТ+ люди мати право на цивільне партнерство. У 56% випадків на нього відповідали позитивно.

III. МІЖНАРОДНІ ПРАВО ТА ПРАКТИКА

A. Організація Об'єднаних Націй

32. Відповідний витяг з доповіді «Дискримінація та насильство щодо осіб за ознакою їхньої сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності», опублікованої Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини 29 травня 2015 року, наведений в рішенні у справі «Федотова та інші проти Росії» [ВП] (*Fedotova and Others v. Russia*) [GC], заява № 40792/10 та 2 інші заяви, пункт 46, від 17 січня 2023 року).

33. У доповіді за результатами свого візиту до України з 30 квітня до 10 травня 2019 року Незалежний експерт Організації Об'єднаних Націй з питання про захист від насильства і дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності навів такі висновки (посилання опущено):

A. Правова база

«8. ... Сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність не включені до переліку ознак, у зв'язку з якими чітко заборонено дискримінацію, наведеного у Конституції (ст. 24) і Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Проте, в обох цих документах наведені невичерпні переліки підстав, що дозволяє передбачити захист шляхом судового глумачення.

...

10. Незалежного експерта було поінформовано про поступове покращення уявлень про життя лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів і осіб, які мають інші гендери, проте останнім часом виявилася регресивна тенденція: наприклад,

РІШЕННЯ У СПРАВІ «МАЙМУЛАХІН І МАРКІВ ПРОТИ УКРАЇНИ»

у Парламенті тепер неможливо обговорювати питання, пов'язані з гендерним аспектом, а депутатські фракції відкрито виступають проти ... захисту соціальних меншин і систематично намагаються демонтувати існуючу правову інфраструктуру, яка захищає лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів і гендерно-різноманітних осіб від дискримінації, або прагнуть прийняти дискримінаційне законодавство. ...

11. Незалежного експерта було повідомлено про те, що церкви активно просувають дискримінаційні законопроекти та блокують політичні документи і акти законодавства, спрямовані на захист осіб від дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Наприклад, Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій успішно протистояла спробам включити сексуальну орієнтацію і гендерну ідентичність як захищені характеристики в антидискримінаційне законодавство ...

12. Особливо важливо, що Незалежного експерта було поінформовано про узгоджену кампанію, спрямовану на здійснення впливу на всі гілки влади задля дискримінації щодо лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів і осіб, які мають інші гендери. З 2018 року національні та місцеві органи влади, Парламент і Омбудсман стали мішенню тисяч петицій, що надходили через їхні веб-сайти та підтримувалися – а іноді ініціювалися – релігійними авторитетами. Усі ці петиції містили вимогу про заборону «гомосексуальної пропаганди» під лозунгом «захисту традиційної сім'ї». В одній такій петиції, «щодо захисту традиційних сімейних цінностей та концепції сім'ї», її автор закликав владу вжити заходів для захисту традиційних сімейних цінностей, заборонити пропаганду і заохочення «аномальної сексуальної поведінки» та «антисімейних ідей» ...

13. ... Незалежний експерт особливо занепокоєний реакцією деяких місцевих рад, які ... самі ухвалили гомофобні заклики до Уряду. У 2018 році Омбудсманом було направлено листи кільком міським радам з вимогою скасувати рішення, якими порушуються вимоги законодавства, що гарантують право на повагу до гідності та свободу від дискримінації. ...»

В. Інституційна та політична база

«...

18. ... Незалежний експерт зазначає, що станом на 2019 рік виконано тільки близько 25-30 відсотків заходів щодо лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів і гендерно-різноманітних осіб, передбачених у плані дій з прав людини, і з глибоким занепокоєнням відзначає, що нижченаведені пункти ще не виконані значною мірою, не кажучи вже про виконання у повному обсязі:

(а) включення до Закону «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності як підстав, за якими забороняється дискримінація;

...

(d) легалізація зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар; ...»

IV. Дискримінація

«62. Незалежний експерт був поінформований про те, що дискримінація щодо лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів і осіб, які мають інші гендери, має

РІШЕННЯ У СПРАВІ «МАЙМУЛАХІН І МАРКІВ ПРОТИ УКРАЇНИ»

місце майже у всіх сферах життя, а особливо у таких сферах, як зайнятість, освіта, охорона здоров'я і доступ до правосуддя. Проте, випадки подання скарг до органів державної влади є поодинокими, а жертви нечасто вдаються до судових розглядів. ...»

D. Сімейне життя

«...»

83. Конституція (ст. 51) і Сімейний кодекс (ст. 21) визначають шлюб як союз жінки та чоловіка. Отже, інститут шлюбу в Україні недоступний для одностатевих пар, як не визнаються і зареєстровані партнерства. Проте, Україна, як член Ради Європи, зобов'язана дотримуватися норм, установлених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, отже, вона повинна забезпечити юридичне визнання одностатевих пар (наприклад, у формі цивільних союзів або зареєстрованих партнерств). Для того, щоб виконати цю вимогу, держава планувала легалізувати цивільне партнерство як для різностатевих, так і для одностатевих пар, що передбачено планом дій з прав людини. Проте, цей аспект почали експлуатувати у соціально-політичних цілях, результатом чого стали поляризація і поділ суспільства. Після отримання численних скарг від місцевих органів влади, представників громадянського суспільства і релігійних організацій Міністерство юстиції дійшло висновку, що реалізація цього заходу наразі неможлива.

84. Як показали результати проведеного у 2009 році дослідження, дві третини опитаних лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів і осіб, які мають інші гендери, мали партнерів тієї ж статі; близько половини цих пар жили разом і вели спільне господарство, а приблизно десята їх частина виховувала дітей разом із партнером чи партнеркою. Лесбійські пари виховували дітей разом вдвічі частіше, ніж гомосексуальні пари, при цьому Незалежний експерт почув численні свідчення лесбійок, які висловили глибоке занепокоєння щодо вразливості їхніх сімей. Багато хто з них через тиск із боку суспільства та сім'ї раніше взяли гетеросексуальний шлюб і тепер виховують дітей разом зі своїм одностатевим партнером. У результаті відсутності правового захисту одностатеві пари стикаються з численними проблемами, як-от неможливість набуття або реєстрації спільного права власності на майно, вирішення майнових спорів, ухвалення життєво важливих рішень від імені партнера чи партнерки, продаж спільного майна і наслідування майна після смерті партнера чи партнерки.

85. Особи в одностатевих парах наразі не можуть усиновити дитину свого партнера чи партнерки ...»

VII. Висновки та рекомендації

«86. Незалежний експерт висловлює оптимізм із приводу історично важливих подій у законодавчій сфері та вважає, що держава підійшла до переломного моменту, коли вона може вжити заходів для досягнення значного прогресу в цьому зв'язку.

87. Вирішальна роль у цій сфері належить політичному керівництву. Питання сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності ніколи не втрачали актуальність для суспільства і завжди були предметом палких дебатів. Проте, міра, якою суспільство готове сприйняти різноманітність, у жодному разі не

РІШЕННЯ У СПРАВІ «МАЙМУЛАХІН І МАРКІВ ПРОТИ УКРАЇНИ»

повинна визначитися страхом перед цими дебатами або визнанням того, що права деяких людей повинні необґрунтовано обмежуватися.

88. Незалежний експерт рекомендує українській владі зайняти рішучу позицію на підтримку рівності за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності і вжиття заходів, пов'язаних із цією рівністю. У цьому зв'язку Незалежний експерт дотримується думки, що план дій з прав людини є чудовим проектом і ефективна реалізація передбачених у ньому заходів була б значним кроком до забезпечення повного дотримання Україною своїх міжнародних зобов'язань у цій сфері.

89. Незалежний експерт рекомендує Україні, зокрема, вжити заходів, наведених нижче.»

А. Законодавча, інституційна та політична база

«90. Стосовно законодавчої, інституційної та політичної бази України слід:

(а) забезпечити, щоб пункти плану дій з прав людини, що стосуються сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, які ще не виконані, були відтворені у новому плані дій та оперативно виконані згідно з зобов'язаннями, встановленими у Національній стратегії у сфері прав людини;

(б) забезпечити чітке розмежування повноважень і відкликати привілейований статус, наразі наданий деяким українським церквам щодо консультацій з державними установами; ...»

Г. Сімейне життя

«96. У сфері сімейного життя України слід:

(а) здійснити заходи, передбачені у плані дій з прав людини, зокрема запровадити інститут зареєстрованого цивільного партнерства...»

В. Рада Європи

34. Відповідні документи інституцій Ради Європи наведені в згаданому рішенні у справі «Федотова та інші проти Росії» (*Fedotova and Others v. Russia*), пункти 48 і 49, обидва *in principio*, а також пункти 50 – 52, 54 і 56).

35. У відповідних витягах з п'ятої доповіді Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (далі – ЄКРН) щодо України, ухваленої 20 червня 2017 року та опублікованої 19 вересня 2017 року, зазначено:

«118. Стосовно питань сімейного права, то стаття 51 Конституції України конкретно визначає шлюб як добровільний союз чоловіка та жінки. Не існує правового визнання одностатевих шлюбів або зареєстрованих одностатевих партнерств. Проте План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини передбачає розробку законопроекту про реєстрацію цивільного партнерства для різностатевих та одностатевих пар. ЄКРН повідомили, що для розгляду цього питання створено експертну групу з метою ухвалення законодавства до середини 2017 року».

С. Інші міжнародні документи

36. Відповідні документи Європейського Союзу та Міжамериканського суду з прав людини наведені в згаданому рішенні у справі «Федотова та інші проти Росії» (*Fedotova and Others v. Russia*), пункти 57 – 64).

IV. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

37. Результати порівняльного дослідження Судом форм правового визнання одностатевих пар у державах-членах Ради Європи наведені в згаданому рішенні у справі «Федотова та інші проти Росії» (*Fedotova and Others v. Russia*), пункти 65 – 67).

ПРАВО

I. СКАРГА ЗАЯВНИКІВ ТА ЇЇ ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ

38. Посилаючись на статтю 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції, а також на статтю 1 Протоколу № 12 до Конвенції, заявники скаржилися, що відсутність у них можливості згідно з українським законодавством укласти шлюб або будь-який інший тип цивільного союзу, яким би визнавалися їхні стосунки, становив дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації.

39. Тоді як стаття 14 Конвенції забороняє дискримінацію у користуванні «правами і свободами, визнаними у [цій] Конвенції», стаття 1 Протоколу № 12 до Конвенції розширює сферу захисту до «будь-якого передбаченого законом права». Таким чином, нею вводиться загальна заборона дискримінації. Незважаючи на різницю в сфері застосування цих двох положень, значення терміну «дискримінація» є ідентичним в обох випадках (див. пункт 18 Пояснювальної доповіді до Протоколу № 12 до Конвенції).

40. Заявники у цій справі, одностатева пара, яка проживає у *de facto* постійному партнерстві, висунули твердження про дискримінаційне ставлення у зв'язку з відсутністю правового визнання та захисту їхніх стосунків як пари. Суд уже встановлював, що це питання підпадає як під поняття «приватного життя», так і «сімейного життя» у розумінні статті 8 Конвенції (див. рішення у справах «Шальк і Копф проти Австрії» (*Schalk and Kopf v. Austria*), заява № 30141/04, пункт 95, ЄСПЛ 2010 та «Федотова та інші проти Росії» [ВП] (*Fedotova and Others v. Russia*) [GC], заява № 40792/10 та 2 інші заяви, пункт 151, від 17 січня 2023 року). Отже, застосовується стаття 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

41. Зважаючи на це, Суд вважає, що, хоча заявники також посилалися на статтю 1 Протоколу № 12 до Конвенції, їхню скаргу слід розглядати лише за статтею 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Александру Енаке проти Румунії» (*Alexandru Enache v. Romania*), заява № 16986/12, пункти 49 і 50, від 03 жовтня 2017 року). Ці положення передбачають:

Стаття 8

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

Стаття 14

«Користування правами та свободами, визнаними в [цій] Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.»

42. Насамкінець Суд зазначає, що заявники сформулювали свою скаргу саме за статтею 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції, а не посилалися виключно на статтю 8 Конвенції. Суд вважає за доцільне дотримуватися цього підходу (див. рішення у справах «Шальк і Копф проти Австрії» (*Schalk and Kopf v. Austria*), заява № 30141/04, пункт 88, ЄСПЛ 2010 та «Валліанатос та інші проти Греції» [ВП] (*Vallianatos and Others v. Greece*) [GC], заяви № 29381/09 та № 32684/09, пункт 71, ЄСПЛ 2013 (витяги)).

II. ПРИЙНЯТНІСТЬ

43. Уряд не висунув жодних заперечень щодо прийнятності заяви. Він також погодився, що стаття 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції була застосовна до фактів цієї справи.

44. Суд зазначає, що ця заява не є ні явно необґрунтованою, ні неприйнятною з будь-яких інших підстав, перелічених у статті 35 Конвенції. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

III. СУТЬ

A. Доводи сторін

1. Заявники

45. Заявники стверджували, що вони страждали від дискримінації як одностатева пара. Вони зазначили, що на відміну від різностатевих пар, які могли захистити свої права або шляхом укладення шлюбу, або, хоч і меншою мірою, шляхом доведення існування *de facto* сімейного союзу, одностатеві пари не визнавалися в правовому полі в Україні та не мали правового захисту взагалі.

46. Заявники зауважили, що як одностатевій парі їм відмовляли в усіх основних правах, застосовних до різностатевих пар, таких як право на спільну власність подружжя, право на спадкування за законом, право на побачення з партнером у випадку госпіталізації, право не свідчити один проти одного, право на усиновлення, право на соціальну допомогу та пільги для малозабезпечених сімей тощо.

47. Заявники також зазначили, що хоча деякі аспекти їхнього життя як пари могли регулюватися приватними договорами, такі договори мали обмежений обсяг і не могли охоплювати багато важливих прав, які регулювалися виключно законодавством. Не менш важливо, що договори такого типу не могли бути підставою для визнання стосунків між заявниками як партнерських.

48. Насамкінець заявники зауважили, що, незважаючи на певні кроки на національному рівні, які свідчать про намір органів державної влади запровадити зареєстроване цивільне партнерство в Україні, подальшого прогресу в цьому питанні досягнуто не було.

2. Уряд

49. Уряд стверджував, що заявники могли користуватися таким же рівнем правового захисту, як і будь-яка неодружена різностатева пара в Україні. Уряд стверджував, що обсяг такого захисту, доступний останнім, обмежувався певними майновими правами, які вони могли мати лише після того, як факт їхнього «проживання як сім'ї» було встановлено судовим рішенням. На думку Уряду, ніщо не перешкоджало одностатевій парі, такій як заявники, отримати подібний захист своїх майнових прав, хоча й іншими засобами, шляхом укладення приватних договорів.

50. Уряд також зауважив, що в Україні готувалися певні законодавчі кроки з метою запровадження зареєстрованого цивільного партнерства, доступного як для різностатевих, так і одностатевих пар. Зокрема, розробка та подання на розгляд Кабінету Міністрів України відповідного законопроекту було одним з пунктів Плану дій з

реалізації Стратегії на 2021 – 2023 роки з терміном виконання до грудня 2023 року. Тому Уряд стверджував, що після ухвалення цього законопроекту заявники зможуть вступити в юридично зареєстроване цивільне партнерство та користуватися належним захистом своїх прав.

3. Треті сторони, які вступили у справу

(а) Професор Роберт Вінтем'ют від імені Міжнародної федерації за права людини, Центру громадянських свобод, Мережі європейських асоціацій ЛГБТ-сімей та Європейської комісії щодо законодавства про сексуальну орієнтацію

51. Сторони, які вступили у справу, звернули увагу Суду на той факт, що явна більшість держав-членів Ради Європи вже вирішила забезпечити правове визнання та захист одностатевих пар.

52. Вони також навели приклади практики з усього світу, які вказували, що все більше національних і міжнародних судів вимагали принаймні наявності альтернативи законному шлюбу, якщо не доступу до законного шлюбу для одностатевих пар.

53. Тому сторони, які вступили у справу, наголосили на важливості забезпечення належного захисту заявників, як одностатевої пари, з огляду на основні потреби пари, яка перебуває у стабільних і відданих стосунках.

(b) Інститут правової культури «Ordo Iuris» (далі – «Ordo Iuris»)

54. Польська неурядова організація (далі – НУО), яка вступила у справу, стверджувала, що держава-відповідач не перевищила меж своєї свободи розсуду, які залишалися широкими, враховуючи делікатні моральні та етичні питання, пов'язані з цим.

55. Організація «Ordo Iuris» також стверджувала про існування широко поширеної протидії одностатевим стосункам в Україні, де більшість населення ідентифікувало себе як християни і мали сильні релігійні погляди.

(c) НУО «Всі разом!»

56. Українська НУО, яка вступила у справу, стверджувала, що одностатеві пари мали у своєму розпорядженні всі необхідні правові засоби для регулювання своїх майнових прав на власний розсуд.

57. Вона також стверджувала, що питання, пов'язані зі статевим життям, у тому числі сексуальна орієнтація, належали виключно до сфери приватного життя і не підлягали публічному розголошенню. Тому сторона, яка вступила у справу, стверджувала, що, подаючи скарги, сфокусовані на їхній сексуальній орієнтації, одностатеві партнери порушили норми суспільної моралі, і задоволення цих скарг означало б «дискримінацію українського суспільства».

58. НУО «Всі разом!» також стверджувала, що, отримавши будь-яку форму правового визнання, одностатеві пари, ймовірно, прагнутимуть отримати право на усиновлення дітей, що особливо негативно вплине на права останніх.

59. Насамкінець сторона, яка вступила у справу, підкреслила, що захист традиційної сім'ї є чіткою волею більшості українського населення, яку слід поважати.

В. Аналіз Суду

1. Загальні принципи

60. Для порушення питання про дискримінацію за статтею 14 Конвенції має існувати різниця у ставленні до осіб в аналогічних або відносно подібних ситуаціях. Така різниця у ставленні є дискримінаційною, якщо вона не має об'єктивного та обґрунтованого виправдання, іншими словами, якщо вона не переслідує законну мету або якщо не існує обґрунтованого пропорційного співвідношення між використаними заходами та метою, яку прагнули досягти. Після того як заявник довів існування різниці у ставленні, тягар доведення того, що різниця була обґрунтованою, покладається на Уряд (див. рішення у справі «Білер проти Швейцарії» [ВП] (*Beeler v. Switzerland*) [GC], заява № 78630/12, пункти 93 і 94, від 11 жовтня 2022 року з подальшими посиланнями).

61. Договірні держави користуються свободою розсуду під час оцінки, чи та якою мірою відмінності в інших подібних ситуаціях виправдовують різне ставлення. Межі свободи розсуду змінюватимуться залежно від обставин, предмета справи та її передумов, але остаточне рішення щодо дотримання вимог Конвенції залишається за Судом. Додатковим фактором, який має значення для визначення, якою мірою державі-відповідачу слід надавати свободу розсуду, є наявність чи відсутність європейського консенсусу (див. рішення у справі «Хамтоху і Аксенчик проти Росії» [ВП] (*Khamtokhu and Aksenchik v. Russia*) [GC], заяви № 60367/08 і № 961/11, пункти 77 і 79, від 24 січня 2017 року, а також наведені у ній посилання на практику).

62. Сексуальна орієнтація є поняттям, яке охоплюється статтею 14 Конвенції. Якщо різниця у ставленні відбувається за ознакою статі чи сексуальної орієнтації, межі розсуду держави є вузькими (див. рішення у справі «Х. проти Польщі» (*X v. Poland*), заява № 20741/10, пункт 70, від 16 вересня 2021 року з подальшими посиланнями на практику). Суд послідовно відмовлявся схвалювати політику та рішення, які втілювали упереджене ставлення гетеросексуальної більшості до гомосексуальної меншості. Він неодноразово встановлював, що так само, як різниця у ставленні за ознакою статі, різниця у ставленні за

ознакою сексуальної орієнтації, вимагає «особливо переконливих і вагомих підстав» для свого виправдання. Різниця у ставленні виключно за ознакою сексуальної орієнтації є неприйнятною відповідно до Конвенції (див. рішення у справі «Мацате проти Литви» [ВП] (*Macatè v. Lithuania*) [GC], заява № 61435/19, пункт 209, від 23 січня 2023 року з подальшими посиланнями).

63. Суд зауважував у своїй практиці, що одностатеві пари так само можуть, як і різностатеві, вступати у стабільні і віддані стосунки, і мають однакові потреби у взаємній підтримці та допомозі. Отже, усталеним принципом практики Суду є те, що одностатеві пари перебувають у відносно подібній ситуації з різностатєвою парою щодо потреби в правовому визнанні та захисті своїх стосунків (див. згадані рішення у справах «Шальк і Копф проти Австрії» (*Schalk and Kopf v. Austria*), пункт 99 та «Валліанатос та інші проти Греції» (*Vallianatos and Others v. Greece*), пункт 81).

64. З огляду на усталений принцип своєї практики, згідно з яким будь-яке тлумачення гарантованих прав і свобод має відповідати загальному духу Конвенції, інструменту, розробленому для підтримки та просування ідеалів і цінностей «демократичного суспільства», Суд підкреслював, хоча й у контексті свого аналізу за статтею 8 Конвенції, що дозвіл одностатєвим парам отримати правове визнання та захист безсумнівно слугує цим ідеалам і цінностям, оскільки таке визнання та захист надає легітимності таким парам й сприяє їхній інтеграції у суспільство, незалежно від сексуальної орієнтації. Демократичне суспільство у розумінні Конвенції забороняє будь-яку стигматизацію за ознакою сексуальної орієнтації, ґрунтується на рівній гідності осіб і підтримує різноманітність (див. згадане рішення у справі «Федотова та інші проти Росії» (*Fedotova and Others v. Russia*), пункти 178 – 180 з подальшими посиланнями).

65. Хоча Суд досі не тлумачив статтю 8 Конвенції як таку, що накладає позитивне зобов'язання на держав-учасниць зробити шлюб доступним для одностатєвих пар, він підтвердив, що відповідно до їхніх позитивних зобов'язань за цим положенням держави-члени зобов'язані створити нормативно-правову базу, яка дозволяла б одностатєвим парам отримати належне визнання та захист їхніх стосунків (там само, пункти 165 і 178). Суд також встановив, що Договірні держави користуються більшою свободою розсуду у визначенні точного характеру правового режиму, який буде доступний одностатєвим парам (там само, пункт 188).

2. Застосування зазначених принципів у цій справі

(а) Чи була різниця у ставленні з особами в аналогічних або відносно подібних ситуаціях

66. Суд зазначає, що заявники живуть разом у стабільних і відданих стосунках з 2010 року. Таким чином, вони перебувають у відносно подібній ситуації з будь-якою різностатевою парою у зв'язку з потребою в правовому визнанні та захисті їхніх стосунків (див. пункт 63). Це потреба, яку відчувають двоє партнерів, які проживають разом, і яка не залежить від підходу держави до регулювання інституту шлюбу чи запровадження альтернативних засобів правового визнання пар, таких як цивільні союзи. Існуючі нормативно-правові акти та підходи держави, які стали підставою для їхнього ухвалення, мають враховуватися на пізнішому етапі аналізу Суду, коли буде оцінюватися, чи існувало об'єктивне та обґрунтоване виправдання для різного ставлення до осіб у відносно подібній ситуації (див. пункт 61 та пункти 72 – 79).

67. Суд зазначає, що існуюча нормативно-правова база в Україні визнає два типи стосунків різностатевих пар: шлюб і фактичні шлюбні відносини, коли чоловік і жінка «проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою» (див. пункти 9 – 16). Хоча рівень правового захисту суттєво відрізняється залежно від того, який із двох згаданих правових статусів має пара, слід зазначити, що наявність того чи іншого правового статусу не нав'язується державою та не впливає з об'єктивної реальності, а є суто власним вибором пари.

68. Заявникам не було надано такого вибору. На відміну від різностатевих пар, які вважають за краще не одружуватися з особистих причин, але усе одно мають право на принаймні певне правове визнання та захист, оскільки вони *de facto* проживають однією сім'єю, заявники не мають доступу до шлюбу в Україні та їм недоступна будь-яка альтернативна форма правового визнання. Тому було б штучно порівнювати їхнє становище лише зі становищем неодружених різностатевих пар.

69. Суд вказує на визнання Урядом по суті, що заявники позбавлені будь-якої можливості регулювати основоположні аспекти життя як пари, за винятком певних аспектів, пов'язаних з майном, і лише як приватні особи, які укладають договори відповідно до звичайного права (див. пункт 49). Суд уже встановив, що подібні приватні договори не можна вважати такими, якими визнаються та отримують необхідний захист пари, оскільки вони мають обмежений обсяг і не забезпечують деякі основні потреби, які є основоположними для регулювання стосунків у парі, яка перебуває у стабільних і відданих стосунках, таких як, *inter alia*, взаємні права та обов'язки, які вони мають один щодо одного, у тому числі моральну та матеріальну

підтримку (див. рішення у справі «Оліарі та інші проти Італії» (*Oliari and Others v. Italy*), заяви № 18766/11 та № 36030/11, пункт 169, від 21 липня 2015 року). Суд також бере до уваги відсутність у заявників можливості посилатися на свої стосунки під час взаємодії із судовими чи адміністративними органами влади.

70. З цього випливає, що до заявників, як одностатевої пари, ставилися і досі ставляться інакше, ніж до різностатевих пар у зв'язку з відсутністю доступного останнім правового визнання та захисту. Перспектива внесення змін до законодавства, на яку посилався Уряд (див. пункт 50), не має жодного стосунку до цього висновку, оскільки вона залишається віддаленою перспективою та не має практичного впливу на повсякденне життя заявників.

71. І останнє, але не менш важливе, Суд зазначає, що, як це не оскаржувалося сторонами, сексуальна орієнтація заявників є єдиною підставою для згаданої різниці у ставленні.

(b) Чи була різниця у ставленні виправданою

72. З огляду на принципи своєї поточної практики (див., зокрема, пункт 65) Суд погоджується, що Україна має право надавати доступ до шлюбу лише різностатевим парам. Проте ще потрібно з'ясувати, чи існувало якесь виправдання для повного виключення одностатевих пар зі сфери нормативно-правового регулювання.

73. Суд зазначає, що Уряд не навів аргументів, не кажучи вже про переконливі та вагомі причини, для виправдання оскаржуваної різниці у ставленні. Крім того, Уряд визнав, що одностатеві пари, такі як заявники, могли розраховувати на належне правове визнання та захист після ухвалення законопроекту про зареєстроване цивільне партнерство (див. пункт 50).

74. Вітаючи намір Уряду запровадити нормативно-правову базу, яка б дозволяла одностатевим парам отримувати належне визнання та захист їхніх стосунків, що відповідало б позитивним зобов'язанням держави за статтею 8 Конвенції (див. пункт 65), Суд не може робити припущення на підставі нормативно-правового акту, якого ще не існує. При цьому Суд зазначає, що Уряд України один раз, у 2019 році, вже відмовився від наміру ухвалити закон про зареєстроване цивільне партнерство для різностатевих та одностатевих пар, посилаючись на численні звернення органів місцевої влади, релігійних організацій та НУО (див. пункт 19). Хоча зміст цих звернень не уточнювався, з відповідного звіту, вбачається, що вони стосувалися необхідності захисту традиційних сімейних цінностей.

75. Суд погоджується, що захист сім'ї в традиційному розумінні є, у принципі, вагомою та законною підставою, яка може виправдати різне ставлення за ознакою сексуальної орієнтації. Однак ця мета досить абстрактна, і для її реалізації можна використовувати широкий

спектр конкретних заходів. Крім того, концепція сім'ї неминуче розвивається, на що вказують зміни, яких вона зазнала з моменту прийняття Конвенції (див. згадане рішення у справі «Федотова та інші проти Росії» (*Fedotova and Others v. Russia*), пункти 207 і 208). Суд уже встановлював відсутність підстав вважати, що надання правового визнання та захисту одностатевим парам, які перебувають у стабільних і відданих стосунках, саме собою може зашкодити сім'ям, створеним традиційним способом, або поставити під загрозу їхнє майбутнє чи цілісність. Насправді визнання одностатевих пар жодним чином не перешкоджає різностатевим парам одружуватися або створювати сім'ю відповідно до їхнього уявлення про це поняття. У більш широкому сенсі забезпечення прав одностатевих пар саме собою не означає послаблення прав інших осіб або інших пар (див. згадане рішення у справі «Федотова та інші проти Росії» (*Fedotova and Others v. Russia*), пункт 212).

76. Іншими словами, загально сформульована мета захисту традиційної сім'ї сама собою не може бути прийнята як належна підстава, яка відображає суспільні інтереси і виправдовує відмову у правовому визнанні та захисті одностатевих пар.

77. Суд зазначає, що скарга заявників по суті полягає в тому, що вони повинні мати право на рівне гідне ставлення до їхніх основних потреб як пари у стабільних відданих стосунках, при цьому їхня реальна ситуація не буде повністю проігнорована існуючою нормативно-правовою базою і держава вважатиме легітимними їхні стосунки, визнавши на законодавчому рівні їхнє існування та забезпечивши їхній належний захист.

78. Аналізуючи межі свободи розсуду держави, Суд бере до уваги чітку постійну тенденцію на європейському рівні щодо правового визнання та захисту одностатевих пар у державах-членах Ради Європи, у тридцяти з яких наразі передбачається можливість правового визнання одностатевих пар (див. згадане рішення у справі «Федотова та інші проти Росії» (*Fedotova and Others v. Russia*), пункти 175 і 186).

79. З огляду на зазначені міркування Суд вважає, що у цій справі держава не надала жодного обґрунтування різному ставленню до заявників як до пари у порівнянні з різностатевими парами.

(с) Висновок

80. Суд доходить висновку, що різниця у ставленні в цій справі, яка полягала в необґрунтованій відмові заявникам як одностатевій парі в будь-якій формі правового визнання та захисту у порівнянні з різностатевими парами, становить дискримінацію щодо заявників за ознакою їхньої сексуальної орієнтації.

81. Отже, було порушено статтю 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

82. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

83. Заявники зазначили, що за відсутності правового визнання їхніх стосунків вони були змушені скласти заповіти як єдиний спосіб забезпечити право на спадкування партнера, який переживе іншого. Тому вони вимагали 32 євро кожен в якості відшкодування матеріальної шкоди, що відповідало сумі оплати нотаріальних послуг за посвідчення їхніх заповітів.

84. Заявники також вимагали 11 750 євро кожен в якості відшкодування моральної шкоди, що відповідало приблизно 1 000 євро за кожен рік їхнього спільного життя як пари. Вони стверджували, що весь цей час стикалися з дискримінацією у зв'язку зі своїми сексуальними уподобаннями, і це багато в чому ускладнювало їхнє повсякденне життя. Заявники підкреслили, що їхнє становище ще більше погіршувалося постійним відчуттям безпорадності та емоційного стресу.

85. Уряд заперечив проти зазначених вимог як необґрунтованих.

86. Суд вважає за розумне присудити кожному із заявників 32 євро в якості відшкодування матеріальної шкоди та 5 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

87. Заявники вимагали 15 000 євро в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження в Суді, які мали бути сплачені безпосередньо на банківський рахунок пана Тарахкала. На підтримку цієї вимоги вони подали договір про надання правової допомоги, підписаний паном Маймулахіним і паном Тарахкалом 18 листопада 2014 року, в якому вказувалася погодинна ставка у розмірі 150 євро. Згідно з договором виплата мала бути здійснена після закінчення провадження у м. Страсбург і в межах суми, присудженої Судом в якості компенсації судових та інших витрат. Заявники також подали акт виконаних робіт від 30 вересня 2021 року згідно із зазначеним договором. У ньому зазначалося, що пан Тарахкало працював над справою 100 годин, а загальна сума до сплати становила 15 000 євро.

88. Уряд заперечив проти зазначеної вимоги як необґрунтованої та надмірної.

89. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні у нього документи та зазначені критерії Суд вважає за розумне присудити суму у розмірі 4 000 євро за цим пунктом та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися заявникам.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції;
3. *Постановляє*, що:
 - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися заявникам:
 - (i) 32 (тридцять два) євро кожному заявнику в якості відшкодування матеріальної шкоди;
 - (ii) 5 000 (п'ять тисяч) євро кожному заявнику в якості відшкодування моральної шкоди;
 - (iii) 4 000 (чотири тисячі) євро заявникам спільно в якості компенсації судових та інших витрат (які мають бути сплачені на банківський рахунок їхнього захисника, пана Тарахкала);
 - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
4. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

РІШЕННЯ У СПРАВІ «МАЙМУЛАХІН І МАРКІВ ПРОТИ УКРАЇНИ»

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 01 червня 2023 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Мартіна Келлер
(*Martina Keller*)
Заступник Секретаря

Жорж Раварані
(*Georges Ravarani*)
Голова